

Ervaringen met vaste uitsleppistes in Helleketelbos (Poperinge)

Exploitatiewegen in de beheervisie voor openbare bossen, KATRIJN GIJSEL, Vereniging voor Bos in Vlaanderen
Het Helleketelbos: een praktische case-study, PIERRE HUBAU EN DANNY MADDELEIN, Bos & Groen West-Vlaanderen

Het bos in Vlaanderen vervult vele functies. In het kader van de houtexploitatie zal een goed beheerplan dan ook rekening houden met recreatieve, ecologische en andere aspecten. De bosbeheerder zal dan zoeken naar manieren opdat enerzijds het bosecosysteem zo weinig mogelijk schade oploopt door de exploitatie en anderzijds de recreant zo weinig mogelijk hinder ondervindt. Het gebruik van vaste uitsleppistes is opgenomen in de beheervisie van de afdeling Bos & Groen. In voorliggend artikel worden de ervaringen met deze techniek in het Helleketelbos toegelicht.

Vaste uitsleepweg Helleketelbos in (foto © Bos & Groen West-Vlaanderen)

Exploitatiewegen in de beheervisie voor openbare bossen

Het hout wordt normaal uitgesleept via verschillende uitsleepwegen. Deze kunnen samenvallen met de brandwegen of recreatieve wegen, of kunnen specifiek voor exploitatie aangelegd worden. Bij volgende kappingen kunnen dan dezelfde of andere wegen gebruikt worden. Beide methodes hebben voor- en nadelen. Sommigen stellen dat het aangegeven is de schade aan het bestand te beperken door tijdig van ruimingspiste te veranderen. Anderen stellen het gebruik van vaste pistes voorop, om op die manier de schade aan bodem en vegetatie te beperken tot deze vaste pistes. Hier zullen dezelfde uitsleepwegen bij volgende kappingen opnieuw gebruikt worden.

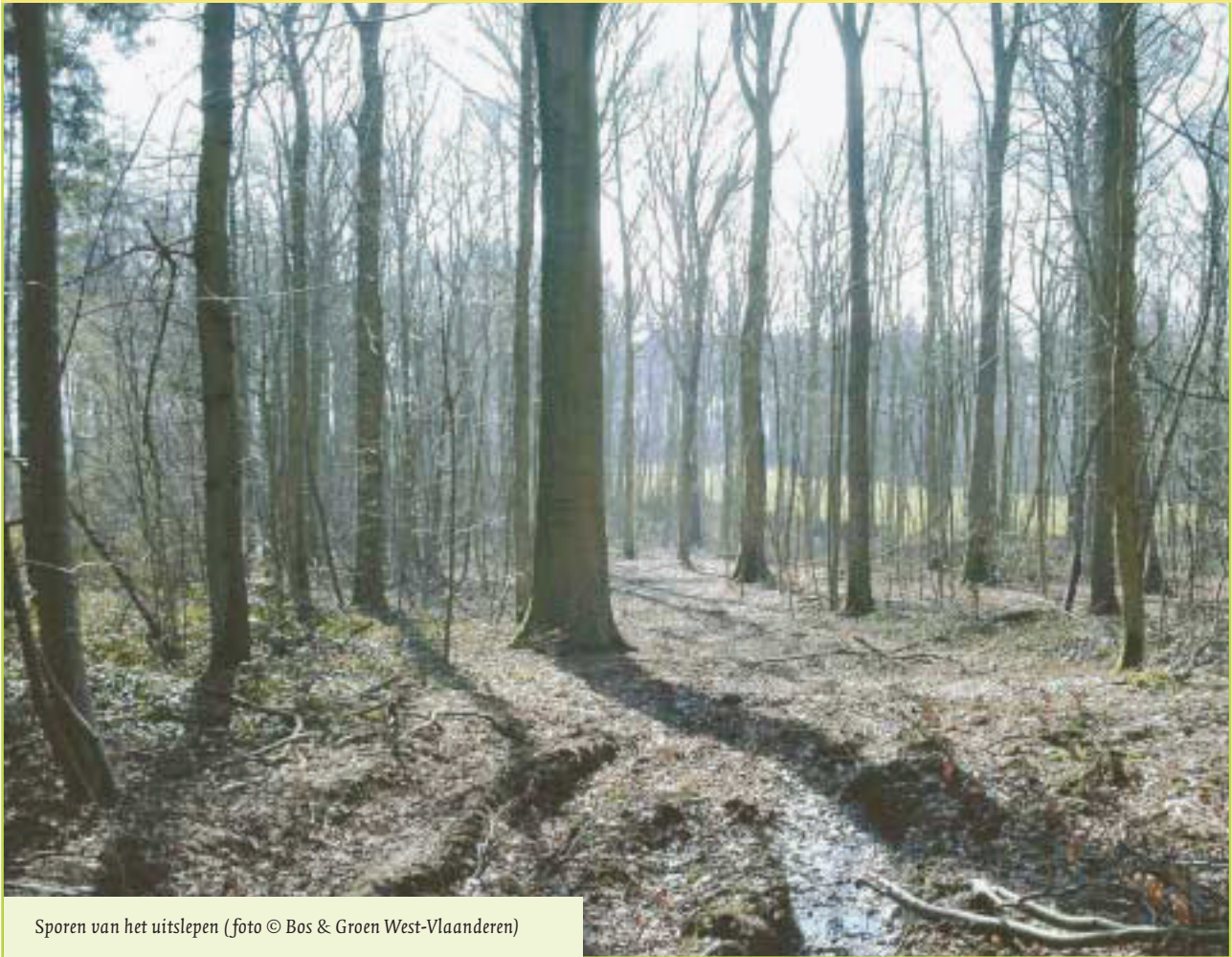
De uitsleepwegen moeten doordacht worden aangebracht om schade door exploitatie te beperken. In de praktijk komt het voornamelijk neer op het creëren van de nodige ruimte. Zo kunnen bijvoorbeeld in grote bossen een aantal ringvormige verharde pistes worden voorzien waar vrachtwagens zonder problemen kunnen rijden. In bochten en op kruispunten moet rekening gehouden worden met de draaicirkel van de vrachtwagens. Indien nodig moeten enkele hoek-

De beheervisie voor openbare bossen onderscheidt volgende vormen van mogelijke schade aan bosbestanden als gevolg van bosexploitatie:

- schade aan bomen (stamschade, breuken, schade aan wortels),
- schade aan vegetatie,
- verontreiniging (door brandstoffen en smeerstoffen, vooral via morsen of lekken),
- bodemverdichting (afhankelijk van weersomstandigheden, bodemtype, boomsoorten),
- verstoring (vernietiging van nest- en rustplaatsen door velling, opschrikken van fauna, betreding, ...).

In sommige gevallen kan bodemverwonding wel gewenste effecten tot gevolg hebben, namelijk een overvloedige natuurlijke verjonging. Als belangrijkste maatregelen om de schade door bosexploitatie te beperken, worden in de beheervisie voorgesteld:

- degelijke voorafgaande planning van de werken,
- goed wegenbeheer met voldoende ontsluiting,
- gebruik van aangepaste machines en technieken.

Sporen van het uitslepen (foto © Bos & Groen West-Vlaanderen)

bomen weggenomen worden. De vrijgekomen ruimte kan dan gebruikt worden als tijdelijke stapelplaats of kan beheerd worden als open plek (verstoring om de 3 à 12 jaar incalculeren). Indien het niet mogelijk is om ringvormige verharde pistes te voorzien, dient de piste te eindigen op een rond punt, waarbij opnieuw met de draaicirkel van de vrachtwagen moet worden rekening gehouden. Bij de lokalisatie van deze pistes en kruispunten zijn de belangrijkste criteria de kwetsbaarheid van het biotoop en mogelijke verstoring.

Aansluitend op deze hoofdpistes wordt dan een netwerk van vaste (onverharde) ruimingstracés aangeduid. De ideale hoek tussen tracé en hoofdweg schommelt tussen de 30° en 45°. Afhankelijk van de bodemgesteldheid kunnen daartussen nog tijdelijke ruimingstracés worden aangeduid. De hoofdpistes en uitsleppistes worden in het beheerplan vastgelegd. Op het moment van de exploitatie kan dit worden aangevuld met de gewenste velrichting en tijdelijke uitsleppistes. De pistes liggen idealiter op twee boom lengtes van elkaar. Tijdens het aantekenen van de dunning dient de lokalisatie van eventuele ruimingstracés als bijkomend selectie criterium te worden gebruikt.

Het gebruik van vaste ruimingstracés of exploitatiepistes houdt mogelijke schade in elk geval lokaal. Goede instruc-

ties aan de exploitanten, zoals beter meermaals over en weer rijden op hetzelfde tracé met een kleinere last, zullen mogelijke schade verder preventief beperken. Het verminderen van de last vermindert immers de insporing en de bodemverdichting significant. Afhankelijk van de bodemgesteldheid kan buiten de vaste tracés het gebruik van de lier of het uitslepen met paard worden verplicht.

Andere preventieve afspraken kunnen in het lastenboek worden opgenomen:

- verhogen van het draagvlak van de machine (meer banden, lage drukbanden of rupsbanden),
- verminderen van de horizontale afschuifkrachten als gevolg van de versnelling van het voertuig (extreem: doorslippen) door o.a. gebruik van hydraulische transmissie,
- steeds gebruik maken van aangepaste afvulmondstukken bij het tanken uit jerrycans,
- enkel biologisch afbreekbare oliën gebruiken,
- enkel gebruik maken van milieuvriendelijke brandstoffen.

Een aantal van deze maatregelen hebben directe financiële gevolgen voor de bosexploitanten. Een veralgemening van de maatregel naar alle bossen is enkel zinvol in het kader van de erkenningsregeling. Ook hierover vindt u een uitgebreid artikel in deze Bosrevue.

Het Helleketelbos: een praktische case-study

Het Helleketelbos is ongeveer 42 ha groot en gelegen tussen de stad Poperinge en het gehucht Abele. Het oude bosgedeelte is eigendom van het OCMW Poperinge en wordt beheerd door afdeling Bos & Groen.

Het betreft vooral oud loofbos (reeds meer dan 200 jaar permanent bebost), dat een interessante voorjaarsflora herbergt. De gleyige zandleembodems zijn gevoelig aan bodemcompactie. Dit is zeker het geval voor de vallei van de Bommelaarsbeek die het bos doorkruist. In deze zone zijn exploitatievoertuigen uit den boze.

De bosbestanden zijn grotendeels ongelijkjarig, met zomereik als dominante soort in de boomlaag. De voorraad is er hoog naar Vlaamse maatstaven (meer dan 300 m³/ha). Ruim 30% van de voorraad wordt ingenomen door exoten als Amerikaanse eik, tamme kastanje, lork en douglasspar. Beuk, es en esdoorn zijn, naast de zomereik, de belangrijkste inheemse soorten.

De floristische rijkdom van het bos wordt negatief beïnvloed door de sterke aanwezigheid van boomsoorten met moeilijk afbreekbaar strooisel (Amerikaanse eik, naaldbomen, kastanje, beuk, zomereik).

Beheer

Bij de opmaak van het beheerplan voor het Helleketelbos werd geopteerd om de huidige gesloten hooghoutstructuur te verlaten en een ongelijkjarig, door inheemse soorten gedomineerd bos na te streven. Dit impliceerde het verwijderen van de meeste exoten uit de boomlaag. Om de intensieve recreatie in het bos zo min mogelijk te verstoren, werd besloten deze kappingen in één ingreep uit te voeren. Dit zou, door een hogere lichtinval op de bosbodem, ook positieve gevolgen voor de kruidachtige vegetatie moeten hebben. Om de schade aan het boscysteem tot een minimum te beperken, werd geopteerd om met vaste exploitatiepistes te werken. Deze techniek is voorzien in de beheersvisie voor openbare bossen – zoals hoger beschreven – maar werd in West-Vlaanderen voorheen nog nooit toegepast.

Eind 2001 werd 395 m³ loofhout en 213 m³ naaldbout afkomstig van ruim 8 hectare bos verkocht (gemiddeld 70 m³/ha). Bij het verkochte hout bevond zich veel zware kastanje en Amerikaanse eik (omtrekken boven 150 cm).

Vaste uitsleeppistes: praktische aanpak

In het najaar 2002 werd de exploitatie volgens vaste pistes een eerste keer uitgevoerd in het Helleketelbos. Hiervoor werd om de 50 meter een piste voorzien. Aangezien de bomen gemiddeld 25 meter hoog zijn, wordt elke geveld boom op deze wijze bereikbaar van op een piste of bosweg. Dit resulteerde in een totaal van 900 meter piste verspreid over de 8 hectare te dunnen bos. Het netwerk van exploitatiepistes wordt geïllustreerd in figuur 1.

Als eerste stap werd alle hakhout dat moest verdwijnen voor de exploitatiepiste met verf gemerkt. Dit hakhout werd daarop afgezet. Zones waar veel braam aanwezig was, werden met een klepelmaaier behandeld. Zodoende werden de ongeveer drie meter brede pistes gevisualiseerd op het terrein. Zes mandagen werden door de bosarbeiders aan deze werken besteed.

Voorafgaand aan de verkoop werd het lot met vijf potentiële kopers bezocht en werd gewezen op het verplichte gebruik van de pistes. Ook de kopers hadden geen ervaring met deze aanpak en waren zeer terughoudend. Het ontbreken van stapelplaatsen voor geveld hout was één van de geciteerde problemen. Slechts twee kopers brachten achteraf effectief een bod uit. De bomen werden aan 15 euro per kubieke meter verkocht.

Binnen het kader van de participatie en communicatie met de omwonenden, organiseerde afdeling Bos & Groen een excursie waarbij de nieuwe manier van exploiteren werd voorgesteld aan omwonenden en geïnteresseerden (natuurvereniging, gemeente, jeugdverenigingen, Regionaal Landschap,...).

Deze nieuwe manier van exploiteren startte hier in 2002. In weerkundige kringen staat dit jaar geboekt als een historisch

De piste na exploitatie (foto © Bos & Groen West-Vlaanderen)

nat jaar. Daardoor werden de pistes en gewone boswegen in modderpoelen herschapen. Wandelaars reageerden ontzet over de aanpak. Ook de plaatselijke natuurvereniging gaf kritiek op het werk. Maar toch blijkt dat de schade aan de rest van het Helleketelbos (bomen en bodem) heel miniem bleef.

Na de exploitatie werden de diepste putten door de exploitant zelf gedempt, terwijl de bosarbeiders de boswegen herstelden. Omdat boswachters en bosarbeiders vaststelden dat wandelaars de pistes als wandelpad gebruikten (en dus in de modder terechtwamen) werd de toegang tot de pistes afgesloten met kroonhout of baren. Op infobordjes werd bovendien vermeld dat deze exploitatiepiste niet als wandelweg was bedoeld. Voor deze werkzaamheden hadden de bosarbeiders opnieuw zes mandagen nodig. Intussen had de boswachter de nieuwe manier van exploiteren verduidelijkt bij de gemeentelijke milieuraad en de raad van bestuur van het Regionaal Landschap. Tijdens een excursie in het najaar van 2002 werd deze exploitatiemethode op het terrein bediscussieerd. Na de exploitatie bleken de meeste reacties uiteindelijk positief. De pistes blijven vanaf heden ongemoeid liggen om binnen acht jaar bij een nieuwe dunning opnieuw gebruikt te worden. De uitsleppwegen werden niet gemerkt, door het vrijmaken van de pistes blijven deze nog jaren zichtbaar.

Evaluatie

Houtexploitatie is en blijft de achillespees van het duurzaam bosbeheer. Het gebruik van vaste exploitatiepistes is geen mirakeloplossing maar kan wel bijdragen tot het beperken van schade. Door de toepassing van deze techniek worden kwetsbare zones (beekvallei, speciale vegetatie, cultuurhistorische relictten,...) niet door machines beschadigd en bodemverstoring en -compactie worden op die manier beperkt tot een fractie van de oppervlakte. Het was een pluspunt dat de werken in Helleketelbos werden uitgevoerd door een exploitant die erom bekend staat steeds goed werk te leveren. Bij onbekende exploitanten zal de boswachter de werken intensiever moeten opvolgen.

Hoewel de afdeling Bos & Groen vooraf heel wat communicatie-initiatieven ondernam, bleken de kappingen toch veel negatieve reacties uit te lokken. Dit illustreert nogmaals dat communicatie rond bosbeheer geen éénmalige activiteit kan zijn maar wel een continu – en tijdrovend – proces. Ook voor het eigen personeel was het aanpassen bij de nieuwe manier van werken. De diepe sporen op de pistes en de reacties van de bezoekers deden twijfel rijzen over het nut van de methode. Schade aan de boswegen is bij exploitatie in Helleketelbos echter steeds onvermijdelijk en geen gevolg van de nieuwe toegepaste techniek.

Er werd veel te veel aandacht besteed aan de aanleg en het herstel van de pistes. Ze oogden te veel als nieuwe wandelwegen, wat weer extra werk meebracht om wandelaars te ontraden deze pistes te gebruiken. Het behouden van de sporen in de pistes – wat een potentieel interessant biotoop biedt voor amfibieën en specifieke vegetatie – en het laten

Figuur 1: Netwerk van exploitatiepistes in het Helleketelbos

liggen van takhout op de pistes, hadden de werken na de exploitatie tot een minimum (1–3 mandagen) kunnen beperken. In theorie zou het merken van de bomen waar-tussen de piste dient te komen reeds moeten volstaan. Nadeel is dat de piste dan breder kan uitvallen indien de bomen wat wijder uiteen staan, dan wanneer de piste vooraf zelf gemaakt werd.

In het Helleketelbos werden vroeger nooit hoge prijzen geboden bij houtverkoop. De excentrische ligging van het bos beperkt het aantal gegadigden sterk. De verplichting om vaste pistes te gebruiken, heeft de prijs mogelijk verder negatief beïnvloed. Eenmaal de kopers meer vertrouwd zullen zijn met de nieuwe manier van werken, zal dit probleem zich waarschijnlijk niet meer stellen.

Op termijn zal de hoeveelheid staand en liggend dood hout in de Vlaamse openbare bossen sterk toenemen. Dit zal extra moeilijkheden bij de bosexploitatie met zich meebrengen. Ook hier lijkt een systeem van vaste, boomvrije exploitatiewegen een mogelijke oplossing.

Samenvattend kan gesteld worden dat de eerste ervaring met vaste uitsleppistes voor Bos & Groen West-Vlaanderen positief was en ons er toe aanspoort om deze techniek verder toe te passen in waardevolle loofbossen. ■

De informatieve brochure 'Beheervisie voor openbare bossen' is te verkrijgen bij de VBV (09/264 90 50) of bij de Afdeling Bos & Groen (02/553 81 02). U kan de brochure ook downloaden op: <http://www.mina.be/wiedoe/wat/aminal/taken/bosengroen/pdfbestanden/brochurebeheervisie-14-8-011.doc>.